

Valentin POZAIĆ

Govoriti o humanoj medicini ili o humanizaciji medicine na prvi pogled može zvučati iznenađujuće. Zar medicina može biti nehumana? Može li ljudsko umijeće koje je rođeno iz potrebe i želje da služi čovjeku, njegovu zdravlju – postati neljudsko? Može li se medicina izroditi i postati proturječe samoj sebi? Čini se da može. Sve što je u rukama čovjeka može biti upotrebjeno na dobro ili na zlo, može biti oplemenjeno ili zlorabljeno.

Govoriti o humanoj medicini znači dozivati i samo ishodište i sam uvir, srž i srce, smisao i opravdanje te plemenite ljudske vještine. Pojam 'humana medicina' tako je sveobuhvatan da zahvaća savkoliki domet i područje medicinske etike u njezinu širem smislu. Taj se smisao može naslutiti i vidjeti iz definicije zdravlja kako je predlaže svjetska zdravstvena ustanova (WHO): »Zdravlje je stanje potpunog fizičkog, mentalnog i socijalnog blagostanja, a ne samo odsutnost bolesti i iznemoglosti«. ¹ Premda bi se tako zamišljenom shvaćanju zdravlja mogao predbaciti neostvarivi ideal zdravlja, valja mu priznati da promatra cijelog čovjeka cjelovito – sa njegovim višeslojnim načinima postojanja, kao i svakog čovjeka, tj. sve ljude – kad u pojam zdravlja ubraja i čovjekovu društvenu značajku, kad ga promatra kao bitno društveno biće, koje se i u zdravstvenom pogledu može ostvariti u punini samo u zajedništvu s drugima sebi sličnim-jednakim bićima.

Plemenito umijeće

Osnovno obilježje, plemenitost medicine proizlazi iz činjenice da je ona u svojoj biti usmjerena na služenje ljudskom životu. Usmjerena je na čovjeka u njegovoj tjelesnoj i duhovnoj cijelosti, u njegovoj individualnoj i društvenoj dimenziji. Medicina želi i treba biti po mjeri čovjeka, tj. humana. Ona se, danas sve više, približava čovjeku u presudnim trenucima nastajanja, trpljenja i umiranja. Stoga se i od onoga tko se posveti medicini očekuje i s pravom zahtijeva velika osobna plemenitost: dobrohotna vještina u razumijevanju drugog čovjeka, i ne samo onoga tko je već bolestan, osposobljenost ući u njegov svijet mišljenja, kulture, potreba i očekivanja. Medicina je ujedno i služenje životu i svjedočenje vlastite plemenitosti. Služenje pak, ako je istinsko, prerasta u ljubav.

* Širi tekst izlaganja na godišnjoj skupštini Hrvatskog katoličkog liječničkog društva, u Zagrebu 13. ožujka 1992.

1 Usp. »Zdravlje«, u: *Medicinska enciklopedija*, JLZ, Zagreb 1970, sv. 6, str. 623.

Kako je medicina ljudsko umijeće, rođeno da bude upravo u službi zdravlja i života, odnosno čovjeka, to se humanost i humanizacija medicine proteže i ostvaruje na svim spomenutim područjima definicije zdravlja. Taj se domet vidi po sljedećoj usporedbi s drugim zvanjima: »Liječnik nije učenjak, nije umjetnik, nije tehničar, nego baš liječnik. Njegov rad ima mnogo zajedničkoga sa sva ona tri. Ali u pogledu posljednjih ciljeva sasvim je drukčiji, i obuhvaća još više, jer objekt njegove djelatnosti je čovjek kao čovjek.«² Jednako tako – uslijed ljudske ograničenosti, slabosti, grešnosti, zablude, zlobe – postoji pogibelj dehumanizacije na tim svim poljima liječničko-zdravstvenog djelovanja.

Nekad i danas

U antičko doba, u svitanje liječničke vještine, liječnik se doživljavao – i tako ponašao – i kao sićušni poznavalac pred golemim misterijem ljudskog života, i kao neznatni liliputanac pred snažnim Golijatom bolesti i smrti. U skromnosti svojih spoznaja o bolestima i liječenju, pred liječnikovim očima i zanimanjem uvijek i prvotno pojavljivao se čovjek, sasvim određena osoba sa svojim imenom, osobnom, obiteljskom i društvenom poviješću, ulogom i značenjem. Liječnik i bolesnik bila su dva nerazdruživa subjekta i suradnika na području liječenja.

Povijesnim razvojem, znanstvenim spoznajama i tehničkim mogućnostima za primjenjivanje svojeg znanja i moći, danas je liječnik postao gorostas naspram svoje početne slike nemoćnika. On prodire sve više u pojedine i najskrivenije vidike zdravlja i bolesti, pa i same tajne života. Može se steći dojam da je nadvladao i bol i bolest, da i smrti prkosi, može joj zapovijedati i oteti plijen, pa kao da više i ne vrijedi ona svetopisamska da je ljudima »jednom umrijeti« (Hebr 9,27). Očito, smrt više ne dolazi kad se njoj »prohtije«.

Čovjeku u bijelom, svećeniku u hramu zdravlja i života i umiranja, zahvaljujući postignutim uspjesima, uvelike je porastao ugled, moć i utjecaj nad čovjekom-bolesnikom. Pacijent se predaje u ruke liječnika rado, a često i bez razmišljanja. Sredstvima što su mu na raspolaganju, liječnik raščlanjuje pacijenta na najsitnije pojedinosti, te ga unutar silno – i grozno – ustrojjenih bolničkih ustanova šalje od jednog do drugog stručnjaka. Kad se u vrednovanju razvoja i napretka zaboravi antropološki kriterij, kako podsjeća Ivan Pavao II, zapadamo u stanje gdje »postoje oblici znanstvenog napredovanja, koji se ne podudaraju s autentičnim dobrom čovjeka: u tim slučajevima znanstveni napredak završi u nazadovanju ljudskosti koje može nagovijestiti dramatične svršetke.

2 H. SCHIPPERGES, *Die Technik der Medizin und die Ethik des Arztes*, Knecht, Frankfurt/M 1988, str. 133.

Razmišljajući upravo o tome treba opet potvrditi valjani aksiom prema kojem »nije sve ono što je tehnički moguće, moralno i etički prihvatljivo«. ³

Suvremeni vrtoglavi razvoj znanosti i tehnike može ili poboljšati život mnogih ljudi ili prouzročiti neslućene štete. Dakako, sve ovisi o njegovoj mudrosti kojom primjenjuje znanstvena dostignuća u dnevnom životu. Zato će Drugi vatikanski sabor reći: »Naše pak doba, više nego prošla stoljeća, treba takve mudrosti, kako bi sve što čovjek novo otkriva, postalo humanije: u pogibelji je, naime, budućnost svijeta ako ne bude mudrih ljudi«. ⁴

U Njemačkoj se već g. 1870. pisalo o razvoju medicine uslijed kojega bolesnik prestaje biti subjekt, a postaje objekt. ⁵ Činjenica je, a to nipošto ne mora tako biti, da pacijent poput predmeta putuje od jednog specijalista do drugog, od kojih mu svaki pogleda i obilježi svoj posebni dio. Ti dijelovi kao da žive za sebe, kao da to nije on, osoba. Bolesnik susreće specijaliste, a specijalisti bolesti. Čovjek je u drugom planu, na obje strane. I kad umire, često više ne umire čovjek nego aparati, jer čovjeka tu već odavno nema. Može se steći dojam da je u svemu tom sjaju i dometu novih spoznaja i mogućnosti nestalo dostojanstvo osobe s jedne i s druge strane. Naprosto, čovjek se izgubio. Tko će i kako od tog mnoštva usitnjenih kamenčića sastaviti mozaik: sliku čovjeka-bolesnika i sliku čovjekaliječnika?

Zahtjev za trajnim i većim očovječenjem liječničke vještine, za udruživanjem znanosti i medicine, tehnike i ljubavi, nipošto ne znači ograničavanje prostora znanosti. Autentična znanost ne može ići protiv čovjeka. Autentični znanstvenik, istraživač ne može, ulazeći u laboratorij, ostaviti vani etički dio svoje osobnosti i djelovati kao da nije etičko biće. On uvijek djeluje u cjelini kao osoba, kao etičko biće. I sve njegovo djelovanje napokon usmjereno je na dobro čovjeka. Tako humanizacija smješta medicinu u njezino istinitije usmjerenje, u odnos prema čovjeku.

Značajni odnosi

Očovječenje ili raščovječenje – humanizacija ili dehumanizacija medicine, ostvaruje se i zapaža na sasvim osobit način na tri područja ljudskih odnosa, koja su osnovna i neizostavna za liječnika i svakog zdravstvenog djelatnika. Negativne pojave u medicini treba gledati kao odraz šire krize društva u kojem živimo, a ta proizlazi iz naglašenog individualizma, gdje često važi samo zakon jačega.

3 IVAN PAVAO II, »Govor sudionicima II. Međunarodne konferencije: 'Humanizacija medicine'« (Vatikan 10-12.XI.1987), u: AAS 80 (1988) str. 644.

4 *Dokumenti drugog vatikanskog koncila*, KS, Zagreb 1970, »Gaudium et spes«, br. 15.

5 U. GESSLER – R. PILGRIM – B. GMELIN (Hrsg.), *Der Arzt*, Dustri Verlag, München-Deisenhofen 1991, str. 16-17.

1. Liječnik – zdravstvena ustanova

Bolnica – dom zdravlja. U današnjim uvjetima nezamisliv je uspješan rad liječnika bez zdravstvene ustanove. Jedino u i po zdravstvenoj ustanovi dostupna su mu sredstva, uvjeti i mogućnosti drugih kolega, znanstvenih i tehničkih dostignuća. U toj sredini on može – i mora – stalno usavršavati svoje stručne, znanstvene spoznaje. Tu on može postajati sve više liječnik i sve više čovjek. Ujedno može doprinijeti da ustanova postaje pitomije, prikladnije mjesto, nešto kao dom za one koji u njoj traže i očekuju pomoć i spas, utjehu i ohrabrenje.

Nedvojbeno, postoje obostrani odnosi pravednosti i solidarnosti između pojedinca i ustanove, između rada, zalaganja i plaće, nagrade, između pojedinačnog, osobnog i općeg, zajedničkog dobra.

U zdravstvenoj ustanovi humanizacija, očovječenje medicine znači zalaganje svih djelatnika, svakog na svom području, prema svojoj nadležnosti, za prikladnije uvjete, za adekvatnije strukture zdravstvene politike. Nitko se ne može odreći svoga dijela odgovornosti. Pod tim vidikom očovječenje medicine često trpi ne toliko zbog loših čina ili pothvata koliko zbog propusta dužnih i mogućih zahvata. U ispitu savjesti pitamo se što smo učinili dobro ili zlo: »mišlju, riječju, djelom ili propustom«. Područje *propustom* vrlo je široko i ne može se unaprijed točno odrediti svakom pojedincu. Tu će duboka ljudska osjetljivost i domišljata ljubav uvijek pronaći bolji put i način. Pojedinaac će još, možda, biti uspješan u humanizaciji medicine na svom području, ali za dalekosežnija djelovanja bit će potrebna udruženja, kako ona mjesna, tako i nacionalna i internacionalna.

U dobro uređenim zdravstvenim ustanovama postoji i duhovna, pastoralna briga za bolesnike, već prema njihovom vjerskom uvjerenju i njihovoj želji. Važno je da postoji ponuda. Iskustvo potvrđuje, da osim vjernika, često traže susret sa svećenikom i oni koji izjavljuju da su nevjernici. Bolest i smrt navode čovjeka da u sasvim naročitom svjetlu počinje promišljati o životu općenito i vrednovati svoju osobnu povijest života.

Svoje osobno traganje za transcendentnim živo i potresno opisuje V. Kuzmanović: »Svaki ateizam, svaki racionalizam gubi bitku, jer ne može onom koji umire, i koji do kraja ostaje konzekventno logičan, ne može mu baš ništa pružiti u zamjenu. – Uopće taj odnos s religijom nije tako jednostavan kao što se to čini mladom, u svakom slučaju idealističkom čovjeku. Bio sam i sad još uvijek jesam, uvjeren ateist. Međutim kad je čovjek bolestan, teško bolestan, i kad se oko njega događaju smrti, u bolnicama, onda počinje na drugi način razmišljati o svemu tome. Čovjek se u svom strahu pokušava uhvatiti bilo za što, pokušava naći bar jednu logičku kukicu o koju bi ovjesio svoje strahove, svoje bolove, svoj strah od prijelaza u ništa, od prijelaza iz punog individualiteta baš u ništa. Čovjek

pokušava tražiti, naći bar neki sićušan razlog koji bi mu po njegovoj logici omogućavao da vjeruje. Ta traženja često traju mjesecima, po cijele noći... Vjerujte, ta su traženja strahovito intenzivna«. ⁶ Pružiti humanu ruku u takvu trenutku, službena je dužnost dušobrižnika, vjerskog službenika. Ipak, nerijetko naći će se bilo liječnik bilo medicinska sestra pred sličnim pitanjima i zahtjevima. Htio ili ne htio, liječnik često postaje liječnik i svećenik. I tako, što inače i jest i treba da bude, svakim danom postaje sve jasnije i svjesnije: »bolnica: univerzalni hram čovječanstva« – kako se voli izraziti kardinal F. Angelini, predsjednik Papinskog vijeća za pastoral zdravstvenih djelatnika.

Medicinski fakultet. Druga ustanova osobito važna, na društvenoj razini, područje je nastave na medicinskom fakultetu koje, dakako, mora biti spojeno sa praksom u bolnici i na terenu. U prvoj godini studenti medicine puni su žara za ideal zdravlja i kvalitete čovjekova života.

Veliko je pitanje da li tijekom svoga studija ikada solidno proučavaju antropologiju i temeljna načela humanističke etike. Dok proučavaju pojedine bolesti i pojedine vidike bolesti, da li čuju tko je i što je čovjek, tko je taj bolesnik koga će morati liječiti? Nakon pet ili šest godina studija oni će dobro poznavati čovječji organizam. Da li i čovjeka? Postat će izvrsni medicinari. Da li i liječnici? Dobro će poznavati skladne funkcije zdravog i poremećene funkcije bolesnog organizma. Da li će, međutim, poznavati duhovnu sintezu, nositelja, subjekt svih tih funkcija, čovjeka kao osobu-bolesnika? Izostane li antropološka i etička izgradnja, mogli bi otići u život s veoma neodređenom idejom, s nedorečenim obrisima onoga kome bi trebali posvetiti sav svoj život i rad. Zahtjev je to za uvođenjem medicinske etike u studij medicine. I još više od samo jednog nastavnog predmeta: zahtjev je to za integralno humanističkim, cjelovito ljudskim pristupom studiju medicine.

Kad student medicine jednom završi studij, morao bi znati da nije završio životno osposobljavanje za liječnika. »Današnji liječnik trajno je učenik« – s pravom piše J. Zander. ⁷ Naime, suvremeni razvoj znanosti tako je brz i dinamičan da uredno stečeno znanje jučer, ne mora više biti jamstvo za kompetentno djelovanje sutra. S pravom se može govoriti o diplomama na određeni rok, koje nakon određenog vremena mogu još biti ukras na zidu ali ne i podloga i jamstvo stručnog djelovanja, ukoliko nije u međuvremenu poduzeta tzv. trajna izobrazba. To je zahtjev za usavršavanjem, posuvremenjenjem osobne izobrazbe, i ta obveza ne prestaje tijekom profesionalnog života. To ne vrijedi samo za medicinu.

U vrijeme nezasitnog i bezobzirnog traženja uspjeha, rezultata, materijalne dobiti lako može nestati s obzora pozornosti i brige glavni i u ko-

6 V. KUZMANOVIĆ, *Zapisi o vlastitom umiranju* (niz: *Pet stoljeća hrvatske književnosti*, sv. 163), Zora-MH, Zagreb 1984, str. 390.

7 J. ZANDER, *Arzt und Patient*, Patmos, Düsseldorf 1976, str. 21.

načnici jedini cilj: čovjek. Predsjednik papinskog vijeća za pastoral zdravstvenog osoblja, kard. Angelini, ovako to izražava: »Kako prošlost medicine, tako i njezina budućnost ima samo jedno ime, čovjek«. ⁸ Svi napori, sva ulaganja i svi plodovi morali bi stići na isti cilj: dostojanstvo ljudske osobe.

U suvremenim ustanovama za njegu umirućih, u hospicijima, ⁹ ustanova posvećuje osobitu pažnju svom osoblju – i njihovom materijalnom nagrađivanju, kako bi svi ti pojedinci, nošeni idealom plemenitosti i solidarnosti s teškim bolesnicima, mogli odgovoriti naročito napornim zahtjevima svoje službe. Naime, zapušteni, degradirani, onečovječeni zdravstveni djelatnik – liječnik, sestra, službenik, čistačica – neizbježno degradira i onečovječuje medicinu, zdravstvenu ustanovu i dovodi u pitanje ljudsko dostojanstvo pacijenta. Samo humanost odnosa ustanove spram svojih zdravstvenih djelatnika može istodobno jamčiti i zahtijevati njihovu humanost spram bolesnika.

2. Liječnik i njegovi suradnici

Svi smo ovisni jedni o drugima. O tome kako shvaćamo, prihvaćamo i živimo tu ovisnost, ovisi naš osobni lik, životna i radna uspješnost, učinkovitost.

U svom zvanju liječnik ovisi i mora surađivati sa svojim kolegama, medicinskim i drugim osobljem zdravstvene ustanove. Već je otac medicinske etike, Hipokrat, ¹⁰ zabilježio i preporučio: »Svoga učitelja ovog umijeća štovat ću kao svoje roditelje«; ženevska formulacija kaže: »Moje kolege bit će mi braća«, a što gotovo doslovno preuzima i ponešto izmijenjena »Prisega« Medicinskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu (1991): »Kolege će mi biti braća«. Tako visoki ideal ophođenja i poštivanja isključuje svako umanjivanje drugih – ogovaranjem i klevetanjem; odbacuje svako karijerstvo – bezobzirno i na račun drugih. Drugi ne može nikada biti promatran kao netko tko smeta, ugrožava, već kao ravnopravni suradnik koji može pomoći i hrabriti na putu do istog cilja. Misao bratstva rada sveopću stalešku solidarnost sa svima koji su se na tom polju posvetili istom zajedničkom cilju: služiti čovjeku, njegovu zdravlju i životu.

8 F. Card. ANGELINI, »Giuseppe Moscati, un medico santo per il nostro tempo«, u: *Dolentium Hominum* 1 (1988) str. 14.

9 Usp.: SISTER JOAN, *Our Roots*, St. Joseph's Hospice, London 1984; C. SAUNDERS et al., *Hospice: the living idea*, Edward Arnold, London 1983.

10 Hrvatski prijevod u: *Medicinska enciklopedija*, JLZ, Zagreb 1967, sv. 2, str. 38.

3. Liječnik i bolesnik

Temeljan i odsudan za moralni lik pojedinca, ustanove i liječničkog zvanja je odnos prema čovjeku-bolesniku, i to iz jednostavnog razloga, jer to je, naime, jedini smisao liječničkog umijeća: služiti bolesnom i potrebitom čovjeku na način i u vrijeme i sa sredstvima koja su upravo tom bolesniku u tim uvjetima i mogućnostima najprikladnija i najrazumnija. Sva je plemenita tradicija liječništva obilježena i prožeta istinskom i uzvišenom brigom za bolesna čovjeka. Pacijent je osnovno opravdanje postojanja i razvoja medicine. U Hipokratovoj zakletvi nalazimo iznijansirano opisan humani odnos zdravstvenog djelatnika prema bolesniku.

Gledajući na svoja načela, na teoretski zasnovanu humanost, Hipokrat zacrtava opće poznato načelo »Nil nocere« u njegovu pozitivnom i negativnom izričaju: »Svoje propise odredit ću prema svojim silama i znanju na korist bolesnika i štitit ću ga od svega što bi mu moglo škoditi ili nanijeti nepravdu.« Malo zatim ističe to isto ali daje i neka pobliža određenja, važna napose za osnovno ljudsko dostojanstvo na svim mogućim područjima spolne ili društvene različnosti: »U koju god kuću stupim, radit ću na korist bolesnika, kloneći se hotimičnog oštećivanja, a osobito zavođenja žena i muškaraca, robova i slobodnih.«

S mnogih strana, pojedinačno i udruženo, danas se postavlja pitanje humanosti medicine i liječnika na početku i na kraju života. Kad je u pitanju njega teško bolesnih i umirućih, smisao njihove patnje i suženih mogućnosti života, postoji želja da se na prečac oslobodimo i tih pitanja i tih ljudi. Ne manje tjeskobna pitanja za humanost medicine podižu se na početku života. Silna su osporavanja ljudskog dostojanstva od začeca. Zar samo iz znanstveno-medicinskih razloga, iz ljubavi prema istini, ili postoje neki drugi interesi?

U svoje vrijeme i na svoj način bili su ti problemi prisutni i kod Hipokrata, i on je dao na njih odgovor: »Nikome neću, makar me za to i zamolio, dati smrtonosni otrov, niti ću mu za nj dati savjet. Isto tako neću dati ženi sredstvo za pometnuće ploda«. Vjernu jeku tih riječi nalazimo u crkvenom dokumentu o eutanaziji gdje se potvrđuje osnovno pravo na život od začeca pa do prirodne smrti: »Treba ponovno sa svom odlučnošću izjaviti da nitko i ništa ne može nekoga ovlastiti da zada smrt nekome nevinom ljudskom biću, bilo da se radi o zametku ili embriju, djetetu ili odraslom, starcu, neizlječivom bolesniku ili nekome koji je u agoniji.«¹¹

Liječnik može doći u kušnju da od služitelja života, na molbu ili pritisak samog bolesnika, prijeđe u služitelja smrti, da postane i sudac i izvršitelj smrtne kazne. Kao što liječnik mora poštivati fizički i moralni integritet

11 SVETI ZBOR ZA NAUK VJERE, *Deklaracija o eutanaziji*, Vatikan 1980; hrvatski prijevod u: V. POZAIĆ, *Život dostojan života. Eutanazija u prosudbi medicinske etike*, FTI, Zagreb 1985, str. 103.

bolesnika, tako i bolesnik mora poštivati moralni integritet liječnika, i ne smije od njega zahtijevati da iznevjeri temelje svoga zvanja. Zorno to opisuje F. Büchner: »Jedini gospodar kome liječnik treba služiti, jest život. Smrt je, liječnički gledano, veliki protuigrač kako života tako i liječnika. Ako bi se liječniku povjerilo da potiče i provodi ubijanje neizlječivo bolesnih, to bi značilo, siliti ga na savezništvo sa smrću. Sklapa li savez sa smrću, prestaje biti liječnik«. ¹²

Poštujući intimu i dostojanstvo svakog čovjeka, humani liječnik spontano prihvaća Hipokratov stav: »Što pri svojem poslu budem saznao ili vidio, pa i inače, u dodiru s ljudima, koliko se ne bude smjelo javno znati, prešutjet ću i zadržati tajnu«. I to je jedan od prijeko potrebnih stupova povjerenja liječnik – pacijent. Taj je vidik čovječnosti medicine napose osjetljiv i potreban u liječenju duševno bolesnih osoba. Tu jedna osoba, bolesnik, izručuje svoju sudbinu i dostojanstvo u ruke plemenitosti druge osobe, liječnika.

Da bi obećana humanost bila moguća i ostvariva, liječnik mora biti svjestan prijeko potrebe jednog neizostavnog uvjeta i pretpostavke, a to je stil osobnoga života. Taj stil života zacrtava kad veli: »Čisto ću i pobožno živjeti i izvršavati svoju umjetnost«. Hipokrat je bio svjestan da je dorastao svojem pozivu samo ako bude čista srca i ako bude čovjek molitve. Naime, vrijeme molitve vrijeme je ulaženja u Božji svijet misli o čovjeku i ljubavi prema čovjeku. Upravo na to isto smjera i Apostol Pavao kad doziva vjernike: »Živite dostojno poziva kojim ste pozvani« (Ef 4,1).

Temeljna načela

Humanizirati medicinu u evanđeoskom duhu, znači li to stvarati neku novu medicinu, neko novo i drukčije ćudoređe, neku novu medicinsku etiku? Potražimo odgovor u izlaganjima triju temeljnih načela.

1. Božanska antropologija

Istinsko očovječenje medicine, kao i sve ostale ljudske djelatnosti, ovisi o osnovnom pogledu na čovjeka, na njegovo podrijetlo i njegovo poslanje u ovom svijetu prolaznosti, kao i o pogledu na njegovo određenje s onu stranu vremenitosti, u vječnosti. Svaka istinska promjena čovjeka, tako i promjena na području medicine, započinje u ljudskom srcu, u savjesti, gdje se otkriva odsudno svjetlo za razumijevanje čovjeka pojedinca, njegova odnosa s drugim pojedincima i sa zajednicom, kao i njegova odnosa prema Bogu.

12 F. BÜCHNER, *Der Mensch in der Sicht moderner Medizin*, Herder, Freiburg-Basel-Wien 1985, str. 147.

Kao vjernici gledamo na sav svijet kao na divno djelo Božje mudrosti. Bog je u svojoj blaženosti i ljubavi svoje bogatstvo života htio i naumio podijeliti – na raznim stupnjevima udioništva – mnoštvu bića. Što je u svojoj mudrosti zacrtao, to je u djelu stvaranja izveo, obistinio. Taj ostvareni Božji naum u prirodi, u svemiru, nazivamo prirodni moralni zakon. Sve je stvoreno – smisljeno, usmjereno na neki cilj.

U svijetu stvorenja nalazi se i čovjek, stvoren na sliku Božju (Post 1,26-27), tj. sudionik božanskog života na razini spoznaje, slobode i ljubavi. Spoznajnom snagom svoga razuma i svjetlom svoje savjesti čovjek otkriva, dešifrira i spoznaje zakone reda, ravnoteže, svrhovitosti u srcu svemira, u srcu svoga okoliša i u svom vlastitom srcu. Život na nižim stupnjevima odvija se i postiže svoj cilj silinom prinudnih zakona. Samo čovjek – obdaren moću spoznaje, samosvijesti, slobode, samoodređenja – ima slobodu izbora o kojem ovisi njegova sudbina u ovom svijetu prolaznosti i u vječnosti, tj. može prihvatiti ili odbaciti smislenost i svrhovitost svemira i sama sebe.

Svaki čovjek – bio vjernik ili ne, kao razumno biće – može dešifrirati, očitati zapis svoga bića, i doći do spoznaje Dekaloga – Deset zapovijedi. Objavljeni moralni zakon, Dekalog, samo nam pojašnjava i bolje osvjetljuje ono što već stoji u našem srcu i razumu. Dekalog u NZ dostiže vrhunac svoje sadržajne ljepote. Isus svojom porukom i životom obnavlja već postojeća, kao npr. »Zlatno pravilo«: »Sve, dakle, što želite da ljudi vama čine, činite i vi njima« (Mt 7,12), kao i ono drugo: »Ljubi svoga bližnjega, kao sebe samoga« (Mt 19,19). Toj novosti što je Isus donosi, posvećujemo sljedeći ulomak.

2. Temeljne zasade evandeoskog ćudoreda

Na temelju pozitivne Objave u SZ i u NZ mi, kao vjernici, otkrivamo neke nove motive i pobude za naš život i djelovanje. Otkrivamo da je jedan Bog-Stvoritelj i Otac sviju ljudi i sviju naroda, a svi smo na zemlji njegova djeca, međusobno braća, na zajedničkom putu do krajnjeg cilja: život s Bogom u zajedništvu ljubavi u vječnosti.

Otkriva se, dakle, korjenita jednakost svih ljudi od početka pa do svršetka života. Jednako tako korjenita je jednakost u pogledu čovjekova ishodišta-podrijetla, njegova poslanja i zadaće u ovom svijetu prolaznosti, kao i u pogledu njegova uvira, smisla života i posljednjeg cilja: »Naša je domovina na nebesima« (Fil 3,20).

Iz takvog vjerskog, božanskog nazora na svijet, i čovjeka u njemu, rađa se vjerski, božanski motiv za ljudsko moralno djelovanje s naročitim poštivanjem sadržaja svijeta i dostojanstva čovjeka. Isus kao savršeni uzor i imperativ moralnosti, daje nam sasvim osobiti motiv i poziv za moralno djelovanje: »Ljubite jedni druge kao što sam ja vas ljubio« (Iv 15,12).

Dakle, ne bilo kakvom ljubavlju, nego upravo onom njegovom. Daje već poznatu zapovijed ljubavi, ali sada s novim motivom, s motivom njegove ljubavi prema nama. A on je ljubio nesebično, bez interesa, smozatajno. Jedina granica njegove ljubavi bila je ljubav bez granice. S udivljenjem piše Pavao: »On, trajni lik Božji, nije se kao plijena držao svoje jednakosti s Bogom, nego sam sebe 'oplijeni', uzevši lik sluge, postavši ljudima sličan; obličjem čovjeku nalik, ponizi sam sebe, poslušan do smrti, smrti na križu« (Fil 2,6-8). To je način i mjera kako je Isus nas ljubio. Ta ljubav nije samo predmet Pavlova divljenja, ona je indikativ iz kojeg izbija imperativ. I on ga odmah izriče: »Neka u vama bude isto mišljenje kao i u Kristu Isusu« (Fil 2,5).

Ako želimo ostvariti taj ideal čudorednog svijeta, ako hoćemo humanizirati medicinu, tj. ako želimo imati ono isto mišljenje koje je i u Kristu Isusu, ako želimo ljubiti ljude onako kako je on nas ljubio, potrebno je da pođemo Isusovim putem solidarnosti sa svakim čovjekom, putem samoprijedora, sebedarja i samozataje, tj. prihvatiti i živjeti kulturu odricanja.

Prema prvoj i nastupnoj enciklici Ivana Pavla II. poslanje Crkve usmjereno je na slavu Božju ali putem uzdizanja čovjeka: »Čovjek u svojoj istini svoga postojanja,..., u sklopu svega čovječanstva – taj je čovjek prva staza kojom Crkva mora proći ispunjujući svoje poslanje. Taj je čovjek prvi i osnovni put Crkve, put što ga je sam Krist zacrtao«. ¹³ Svaki vjernik u svom životu ostvaruje taj ideal u svom konkretnom životnom poslanju, na području svoga djelovanja; liječnik na području medicine u službi zdravlja i života. Kako mogu i moraju biti ostvareni načelni pogledi u konkretnom životu jednog vjernika-liječnika, približe se određuje npr. u sedam točaka u Statutu Hrvatskog katoličkog liječničkog društva pod naslovom »Zadaci i djelatnosti«, ¹⁴ gdje se osobita pozornost pridaje osobnoj stručno-etičkoj izgradnji i visoko etičnom odnosu prema bolesniku.

Želimo li dobiti autentično humani lik katoličkog liječnika danas, ne preostaje nam drugo nego usporediti zvanje liječnika s likom Krista – kako nam odsijeva iz tih navedenih i mnogih drugih svetopisamskih tekstova i crkvene nauke. Takva ga unesimo u svijet suvremenog zdravstva.

3. *Krajnji domet humanosti*

Prema nekim antropologijskim i pedagogijskim pogledima, čovjek – da bi bio sretan i uistinu čovjek – treba ostvariti ono što u svojoj biti jest već od samog početka svoga postojanja. Drugim riječima, pozvan je u svakodnevnom životu obistiniti svoj genetski zapis, svoje biće, svoju osobu u

13 IVAN PAVAO II, *Redemptor hominis – Otkupitelj čovjeka*, Vatikan 1979 / KS, Zagreb 1980, br. 14.

14 *Statuti Hrvatskog katoličkog liječničkog društva u Zagrebu*, (usvojeni 16. veljače 1991), II, čl. 4.

svim njezinim dimenzijama horizontale i vertikalne, imanencije i transcencije.

Taj ideal izražen religioznim jezikom mogli bismo predstaviti ovako: autentična humanost, posljednji domet humanosti, odnosno kruna humanosti je svetost, svet čovjek.

Nakon što je Drugi vatikanski sabor više put podsjetio da smo svi dužni težiti idealu svetosti, kaže: »Svima je dakle jasno da su svi vjernici, bilo kojeg staleža i stupnja, pozvani na potpuni kršćanski život i na savršenu ljubav. Po toj se svetosti i u zemaljskom društvu promiče humaniji život. Da postignu tu savršenost, neka vjernici upotrebljavaju sile primljene po mjeri po kojoj ih je Krist darovao, da – slijedeći njegov primjer i postavši slični njegovoj slici, u svemu slušajući Očevu volju – svom se dušom posvete slavi Božjoj i službi bližnjemu. Tako će svetost Božjeg naroda dati obilate plodove, kako u povijesti Crkve to izvrsno dokazuju životi tolikih svetaca.«¹⁵

Jedan od takvih sjajnih suvremenih primjera bez dvojbe je liječnik Giuseppe Moscati (25.VI.1880-12.IV.1927), proglašen svetim 25. X. 1987. Jedna od njegovih izreka, aksioma glasi: »Ljubav je – ne znanost – preobrazila svijet.«¹⁶ Kao odjelni liječnik i primarius u bolnici, kao istraživač u laboratoriju i kao profesor na sveučilištu niti je prezirao niti zapostavljao znanost. Poznavao je i poštivao red vrijednosti. Izabrali medicinu za njega značilo je izabrati stil života, a ne samo izabrati zanimanje.

Zaključak

Samo vrhunsko znanje i stručnost prožeti dubinskom ljubavlju, tj. osobna i staleška usavršenost i svetost katoličkog liječnika, može biti jamstvo za istinski prinos humanizaciji današnje medicine. Kršćanski liječnik osjeća se pozvanim svoj život i svoje liječničko poslanje gledati u svjetlu života Isusa Krista, liječnika tijela i duše. Bez dvoumljenja i bez osobitog razmišljanja on odabire kulturu odricanja, tj. samozatajnu ljubav, jer zna da samo po njoj može postati ono za čim dubinski teži: nositelj kulture života, kulture milosrdna Samarijanca. Jednom riječju, kršćanski liječnik shvaća da je njegov ideal biti svet čovjek-liječnik. Svet čovjek je uistinu i jedino samoostvaren čovjek, zadovoljan čovjek, sretan čovjek. Liječnik-vjernik zna da jedino kao takav može svojim životom i radom oplemenjivati svoje zvanje, ljude koji mu se povjeravaju, društvenu i vjersku zajednicu. U tome je smisao njegova životnog zvanja i poslanja.

¹⁵ *Lumen gentium*, br. 40.

¹⁶ A. DELLA VEDOVA (a cura di), *Giuseppe Moscati. Medico santo*, Ed. La parola, Roma 1987, str. 64.

HUMANIZATION OF MEDICINE

Valentin Pozaić

Summary

Since medicine, by its nature and essence, is directed towards the service to man, it should necessarily be humane. The author proceeds from definition of health (WHO) which comprises care for man on the level of the reality of his bodily, spiritual and social existence to an equal degree.

The danger of contemporary medicine – considering its orientation, on the one hand, towards extremely detailed specializations, and, on the other hand, towards perfection and application of most diverse devices and methods – lays in the fact that it is occupied with the illness itself and tends to neglect the subject: the patient – person.

As an answer to this threat a renewal is suggested, humanization of three basic relationships in the medical profession: 1) physician – medical institution (= hospital, faculty of medicine); 2) physician – collaborators; 3) physician – patient. These relationships can be and should be humanized in the light of the principles of Hippocrates' oath and the fundamental elements of evangelical morals, i. e. integral humanistic ethics which, inspired by love, adopts the culture of renouncement and promotes the culture of life. The prerequisite and guarantee for the humanization of medicine is the humane physician. Considered in the light of faith, the final aim of the humane physician is a holy one.